

رابطه وجود با ماهیت

در حکمت متعالیه

مقصود محمدی*

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرج

چکیده

نوع رابطه وجود با ماهیت در حکمت متعالیه در مباحث اصالت وجود و اعتباری بودن ماهیت مطرح شده است. ملاصدرا در اینباره با دوزبان یا با دو شیوه بیان مطلب کرده است. او از یکسو میگوید وجود بالأصله و بالذات تحقق دارد و ماهیت بالعرض و بواسطه وجود تحقق پیدا میکند و با وجود متحد است، اما از سوی دیگر معتقد است تنها «وجود» تحقق عینی دارد و ماهیت هرگز پا به عرصه وجود نمیگذارد و فقط یک امر اعتباری محض است که عقل از وجود انتزاع میکند. این دو تعبیر - ظاهراً - متباین، موجب سر در گمی پژوهشگران گردیده است. از اینرو برخی او را به تناقضگویی متهم کرده و برخی دیگر کوشش نموده‌اند تا این تعارض را بگونه‌یی توجیه کنند. با مراجعه به مجموعه آثار ملاصدرا روشن میگردد که در این دو تعبیر هیچگونه تعارضی وجود ندارد؛ جایی که ملاصدرا میگوید وجود بالذات و ماهیت بالعرض تحقق دارند منظورش ماهیت موجود است و آنجا که موجودیت و تحقق ماهیت را نفی میکند مراد ماهیت جدا از وجود است. ما در این مقاله کوشش کرده ایم با استناد به آثار خود ملاصدرا این مطلب را مدلل کنیم.

کلیدواژگان

اصالت
تحقق بالذات
وحدت وجود
اعتباری
تحقق بالعرض
توحید خاصی

مقدمه

در تحلیل عقلی حقیقت موجودات، دو مفهوم مختلف خودنمایی میکنند که هر دو از یک معنی و یک مصداق حکایت مینمایند، یکی وجود و دیگری ماهیت. این دو مفهوم بصورت یک گزاره حمله چنین بیان میشود: «چیزی هست». از سوی دیگر، میدانیم که هر حقیقتی در خارج، یکی بیشتر نیست، پس باید یکی از این دو مفهوم حاکی از واقعیت اصیل باشد که منشأ آثار خارجی آن حقیقت است و مفهوم دیگر حاکی از یک معنای اعتباری و غیراصیل که از آن حقیقت انتزاع شده است. اما کدامیک از این دو معنی (وجود یا ماهیت) اصیل و دیگری اعتباری است؟ برخی از حکمای اسلامی مانند شیخ الإشراق سهروردی و پیروانش، علامه دوانی و میرداماد (استاد صدر المتألهین)، ماهیت را اصیل و وجود را یک امر اعتباری ذهنی میدانستند اما فلاسفه مشاء

*.Email: mmohammadi@kiau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۹۴/۱/۳۰ تاریخ تأیید: ۹۴/۵/۱۷